

НАПРЯМ 2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПЛАТФОРМА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-22>

Александров М. Є.,
*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України*

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧИХ ВОЄНІЗОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ДОСВІД КРАЇН БАЛТІЇ

Супротив російській агресії поставив питання державного регулювання військової підготовки та військово-патріотичного виховання громадян на одне з перших місць у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Потреба Збройних Сил України у підготовленому резерві вимагає пошуку нових форм підготовки населення до національного спротиву, в яких якість підготовки та масовість залучення громадян були б на високому рівні. Для вироблення оптимальної моделі регулювання процесів військової підготовки та військово-патріотичного виховання доцільно звернутися до досвіду країн Балтії а саме Естонської Республіки (далі – Естонія) та Литовської Республіки (далі – Литва).

Від здобуття незалежності наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років в усіх балтійських країнах сформувалася система військово-патріотичного виховання, яка, в першу чергу, включає в себе функціонування добровольчих воєнізованих формувань та молодіжних організацій. Ці організації діють на підставі відповідних нормативно-правових актів, а їх члени не тільки особисто набувають необхідних військових навичок, але й беруть участь у підготовці населення до оборони країни. Зауважимо, що сучасна система військово-патріотичного виховання в балтійських країнах історично сформувалася на основі громадських добровольчих воєнізованих формувань, які діяли в Естонії та Литві упродовж 1918–1940 років.

Отже, в Естонії 1990 року було відновлено діяльність забороненої у 1940 році Спілки оборони Естонії (далі – Кайтселійт). 28 квітня

1992 року Кайтселійт було офіційно включено до Сил оборони Естонії [1]. Першочергово діяльність Кайтселійту спиралася на законодавство Естонської Республіки 1930-х років. 28 лютого 2013 року було прийнято оновлений Закон про Кайтселійт [2]. Відповідно до зазначеного Закону, Кайтселійт діє у сфері управління Міністерства оборони Естонії і є добровольчою воєнізованою організацією державної оборони, яка володіє зброєю та займається військовою підготовкою. Метою діяльності Кайтселійта є підвищення готовності населення до захисту незалежності та конституційного ладу Естонії, спираючись на вільне волевиявлення та власну ініціативу [2].

До основних завдань Кайтселійту у мирний час належать: 1) участь у зміцненні патріотичних та національних почуттів громадян Естонії, збереженні та вихованні волі до оборони; 2) підвищення обороноздатності держави; 3) участь у підвищенні та забезпеченні безпеки жителів Естонії; 4) організація та навчання військовій справі дійсних членів Кайтселійту; 5) організація інших видів навчання й підготовки; 6) розвиток та заохочення фізичної культури та спорт серед населення; 7) забезпечення у разі потреби охорони об'єктів державної оборони та майна, що використовується з метою державної оборони, а також закордонних представництв Естонії [2]. Крім того, в умовах надзвичайного стану, Кайтселійт може залучатися до рятувальних робіт, регулювання безпеки дорожнього руху в зоні дії надзвичайного стану, охорони громадського порядку, охорони державного кордону, а також для забезпечення кібербезпеки.

Структурно Кайтселійт складається з генерального штабу, округів територіальної оборони, дружин (загонів), підрозділу кібербезпеки та школи. Також до складу Кайтселійту входять жіноча організація «Найскодукайсте», молодіжні організації «Нооред Коткад» («Орлята», для юнаків) і «Кодутютред» («Дочки Батьківщини», для дівчат). Дійсними членами основних підрозділів Кайтселійту можуть бути громадяни Естонії віком від 18 років, а молодіжних організацій – від 7 років [2]. Таким чином, діяльність Кайтселійту охоплює майже усе населення Естонії, починаючи від шкільного віку.

Члени Кайтселійту мають встановлену форму одягу та знаки розрізнення. Сама організація має у своєму розпорядженні необхідні для проведення військових тренувань техніку, спорядження та озброєння. Крім того, члени Кайтселійту можуть зберігати бойову зброю і спеціальні засоби вдома, що підвищує готовність громадян до виконання завдань із захисту країни [2].

Загалом, діяльність Кайтселійту регулюється низкою законодавчих актів Республіки Естонія, зокрема законами «Про військову службу», «Про організацію Сил оборони Естонії», «Про поліцію та державний

кордон», «Про державну таємницю», «Про надзвичайні ситуації», «Про адміністративне провадження» тощо.

У Литві діє подібна до естонського Кайтселіту організація «Литовська спілка стрільців» (далі – Спілка стрільців). Спілка стрільців також, як і Кайтселіт, на початку 90-х років відновила свою діяльність, заборонену у 1940 році. У 1997 році статус Спілки стрільців було узаконено [3]. Цілями Спілки стрільців є зміцнення національної безпеки Литви шляхом мобілізації громадян для активної участі у підвищенні обороноздатності держави, стримуванні потенційних агресорів, забезпеченні виконання життєво важливих державних функцій, цивільного захисту. Важливими цілями Спілки стрільців є також патріотичне та національне виховання суспільства, «виховання впевнених у собі, творчих, цілеспрямованих, дисциплінованих громадян Литовської Республіки, готових захищати Батьківщину та допомагати іншим у разі лиха».

Спілка стрільців має власну символіку й уніформу. Повноправним членом Спілки стрільців може бути громадянин Литви віком від 18 років, але існують також підрозділи Юних стрільців, в які набирають юнаків віком від 11 років. Таким чином, в Литві заходами військової підготовки й військово-патріотичного виховання охоплюються громадяни, починаючи від шкільного віку.

У своїй діяльності Спілка стрільців взаємодіє з Міністерством національної оборони Литви, поліцією, Державною прикордонною службою, Пожежно-рятувальною службою при Міністерстві внутрішніх справ Литви й іншими державними органами, військовими й правоохоронними формуваннями. У питаннях військово-патріотичного виховання Спілка стрільців активно взаємодіє з Міністерством освіти, науки та спорту Литви, допомагає закладам освіти реалізовувати програми цивільного, патріотичного, національного виховання та інші програми неформальної освіти, готує школярів та студентів до реальної військової служби та цивільного опору, ознайомлює їх з основами військової служби.

Від початку повномасштабної війни на території України Сейм Литви розширив повноваження Спілки стрільців у сферах військово-патріотичного виховання та національного спротиву. Відтепер до структури Спілки стрільців долучили Комендантські загони збройного опору Спілки стрільців, а також Стрільців незброєного спротиву [4]. Таким чином, в Литві за допомогою Спілки стрільців здійснюється підготовка громадян до збройного й незброєного опору в разі агресії.

Діяльність Спілки стрільців спирається на Конституцію Литовської Республіки та регулюється, окрім наведеного вище Закону «Про Литовську спілку стрільців», також законами «Про основи

національної безпеки», «Про збройну оборону та спротив агресії», «Про асоціації», «Про організацію системи національної оборони та військової служби», «Про поліцію», «Про державний кордон та його охорону» тощо.

Таким чином, на сьогодні в Естонській Республіці та Литовській Республіці з метою організації військової підготовки й військово-патріотичного виховання населення та проведення заходів з підготовки громадян до оборони й національного спротиву діють добровольчі воєнізовані формування, діяльність яких врегульована чинним законодавством цих країн. Серед характерних рис регулювання діяльності цих організацій слід зазначити наступне:

1) організації (Кайтселіт і Спілка стрільців) мають чітко визначений правовий статус, їх діяльність спирається, окрім спеціальних законів, на низку нормативно-правових актів;

2) історично функціонування добровольчих воєнізованих організацій спирається на період незалежності Естонії та Литви у 1918–1940 роках;

3) діяльність цих організацій за рахунок наявності юнацьких секцій охоплює усі верстви населення, починаючи від шкільного віку (від 7 років в Естонії та від 11 років в Литві), що визначено законом;

4) для здійснення військової підготовки й військово-патріотичного виховання населення в організації наявна власна матеріально-технічна база, а діяльність організацій відбувається в тісній взаємодії з силами оборони та урядом.

Список використаних джерел:

1. New beginning: Estonian Defence League. URL: <https://www.kaitseliit.ee/en/new-beginning> (дата звернення: 09.04.2023).

2. Закон про Кайтселіт від 28 лютого 2013 року (зі змінами, внесеними 01 липня 2022 року) URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/Закон%20o%20Кайтселийте%2001.07.2022.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

3. Про Литовську спілку стрільців: Закон Литовської Республіки від 2 липня 1997 року № VIII-375. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41841/asr> (дата звернення: 09.04.2023).

4. Сейм розширив діяльність Спілки стрільців: очікується, що вона стане опорою структури оборони країни. URL: <https://www.delfi.lt/ru/news/politics/sejm-rasshiril-deyatelnost-soyuza-strelkov-ozhidaetsya-chton-stanet-oporoj-strukturny-oborony-strany.d?id=91688773> (дата звернення: 09.04.2023).